

УДК 80  
ББК 81.2-4

**АВРУПОИЗМҲО ДАР «КОДЕКСИ  
ЧИНОЯТИИ ҶУМҲУРИИ  
ТОҶИКИСТОН»** *Маллаева Манижа Абдугаффоровна,  
уивонҷӯи кафедраи забони тоҷикии  
ДДҲБСТ (Тоҷикистон, Хучанд)*

**ЕВРОПЕИЗМЫ В УГОЛОВНОМ  
КОДЕКСЕ РЕСПУБЛИКИ  
ТАДЖИКИСТАН** *Маллаева Манижа Абдугаффоровна,  
соискатель кафедры таджикского языка  
ТГУПБП (Таджикистан, Худжанд)*

**EUROPEISMS IN THE PENAL CODE OF  
TADJIKISTAN REPUBLIC** *Mallaeva Manija Abdugafforovna,  
claimant of the Tajik language department  
under the TSULBP (Tajikistan, Khujand)  
E-MAIL: 777manizha@mail.ru*

**Калидвожаҳо:** *аврупоизмҳо, истилоҳот, конституция, кодекс, қонунгузор, моддаи қонун, тафсир*

Дар мақола аврупоизмҳо, ки дар даврони шӯравой калимаҳои русӣ-интернационалӣ номида мешуданд, дар Кодекси ҷиноии ҶТ мавриди таҳлил қарор гирифтанд. Таъкид шудааст, ки яке аз хусусиятҳои хосаи Кодекси ҷиноии ҶТ дар он қорбасти гардидани беиштар аз 100 вожаҳои русӣ-интернационалӣ мебошад. Ҳарчанд истилоҳҳои мазкур асосан истилоҳҳои ҳуқуқӣ нестанд, онҳо дар матн вижагиҳои лексикӣ ҳуқуқишаносӣ касб менамоянд. Таснифи аврупоизмҳо дар Кодекси ҷиноии ҶТ пешниҳод гардидааст. Муаллиф баъзе мавридҳои истифодаи нодурусти истилоҳҳои тоҷикиро ошкор сохта, истилоҳҳои наво пешниҳод кардааст, ки маънои истилоҳҳои байналхалқиро нисбатан дақиқ ифода мекунад.

**Ключевые слова:** *европеизмы, термин, Конституция, кодекс, законодатель, статья, интерпретация*

Изложен анализ европеизмов в Уголовном кодексе Республики Таджикистан, которые в советское время назывались русско-интернациональными словами. Отмечается, что отличительной лингвистической чертой Уголовного кодекса Республики Таджикистан является то, что в нем использовано более 100 русско-интернациональных слов. Хотя эти термины в основном неюридические, однако приобретают юридические лексические особенности в контексте. Осуществлена классификация европеизмов в Уголовном кодексе РТ. Выявлены отдельные случаи неправильного использования таджикских терминов и предложены новые термины, более адекватно передающие значение международных терминов.

**Key words:** *Europeisms, term, Constitution, code, legislator, article, interpretation*

The analysis of Europeisms in the Penal Code of Tajikistan Republic called as Russian international words in the Soviet time is expounded in the article. It is underscored that moreover than 100 words in questions are a distinguished feature of the Tajikistan Republic Penal Code. In spite of their being non-juridical mainly these words acquire juridical lexical peculiarities in the context. The author carries out a classification of Europeisms in TR Penal Code. She elicits

---

*separate cases of incorrect use of Tajik terms proposing new ones more adequately conveying the meaning of international terms.*

Забон дар ҳар давру замон рисолати хешро ба ҷо меорад. Ҷомеа наметавонад бидуни он муносибати солими аҳолиро таъмин намояд. Бинобар он, ҷомеа пайваста аз пайи рушди забони хеш мегардад, то беш аз пеш бо он тафаккурашро ибраз дошта бошад. Дар натиҷа, забони расмӣ ва ғайрирасмӣ падида меояд, ки ҳар кадом вижагиҳои худро дорад. Услуби расмӣ гуишу гузориш бештар дар нутқи намояндагони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ба назар мерасад, зеро ин тақозои махсусияти хизматӣ мебошад. Бо ин услуби ниғориш қонуну қоидаҳо таҳия мегарданд. Қонунгузор зимни таҳияи қонуну аснод аз таркиби луғавии забон фаровону мақсаднок истифода мебарад (7, с.32; 11, с.24).

Таркиби луғавии забон аз вожаҳои асливу иқтибосӣ иборат буда, ҳар соҳибзабон аз он баробари тавонаш истифода мебарад. Таҳиягарони қонун ноғузир баробари вожаҳои асли қалимаҳои иқтибосиву наввожаҳоро низ ба қор мегиранд, ки дар байни онҳо аврупоизмҳо, ки пештар бо номи «қалимаҳои русиву интернационалӣ» ё «русиву байналмилалӣ» маълум буданд (2, с.45; 3, с.32; 6, с.4; 10, с. 9), мақоми махсусдоранд. Аз ибтидои асри ХХ дар забони тоҷикӣ асосан ҷои қалимаҳои арабию туркиро вожаҳои истилоҳоти русиву байналмилалӣ гирифта, дар тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷомеа реша давониданд. Агар дар ибтидои ғалабаи Ҳокимияти Шӯравӣ дар Осиёи Миёна бисёр мафҳумҳои арабӣ (инқилоб, ақсулинқилоб, ҷумҳурият, ҳизб, нозирот, шӯро, шӯравӣ, вақил, фуқаро ва ғ.) боқӣ монда бошанд, минбаъд ивази иқтибосот бо суръати ғавқулода авҷ гирифта, дар як муддати кӯтоҳ шумораи ба истилоҳ қалимаҳои «русӣ-байналмилалӣ» хеле зиёд гашта, қорбасти бархе аз онҳо ба дараҷаи ифрот расид. Чунин раванд ноғузир дар соҳаи қонунгузорӣ низ роҷ гашта, истилоҳоте чун **администратсия (администрация), режим, синтез, базис, надстройкаи, архив, конспект, стансия (станция), лаборатория, классификатсия (классификация)** оммавӣ шуда буданд. Мусаллам аст, ки ин ҳолат иҷрои яке аз асоситарин талаботи қонунгузорӣ-фаҳмову шууррас будани истилоҳотро ҳалалдор мегардонад ва гузашта аз ин баёни шифоҳиву хаттӣ зарар мебинад.

Дар мақола мо тасмим гирифтаем аврупоизмҳо ё вожаҳои русию байналҳалқии «Кодекси ҷиноятӣ Ҷумурии Тоҷикистон»-ро мавриди баррасӣ қарор диҳем.

Аврупоизмҳои кодексро ба 6 намуд тақсим намудан мукин аст: 1. Истилоҳҳои айнан қабулшуда: конституция, кодекс, принцип, демократизм, санкция, ретсидив, квалификация, категория, трансплантация, интернет, комиссия, стипендия, патент, терроризм, платформа, бандитизм, объект, вандализм, тендер, технология, генотсид, биотсид (биоцид), экотсид (экоцид), уран, атмосфера, депортация (депортация), штамп;

2. Истилоҳот бо нишондоди муодили тоҷикӣ дар қавсайн: қисмҳои комплекти (пурқунанда), токсинҳо (моддаҳои захролуд), эпидемия (қасалиҳои сироятқунанда), эпизоотия (муромурии ҳайвонот, контрабанда (қочоқ), экстремистӣ (ифротгарӣ);

3. Вожаҳои тавзеҳӣ, ки аввал қалимаҳои тоҷикӣ ҷой дода шуда, дар қавс аврупоизмҳо маънии онҳоро равшан менамоянд: ифрот (эксцесс), тарфгарӣ (пиротехникӣ), асбоби боздорӣ (стопқран), манзари (фони) радиоактивӣ, ирғоб (шантаж), қиморхона (казино), иҷозатномаи махсус (литсензия), фаъолияти бонкӣ, иловапулӣ (дотация), дароз қардани мӯҳлат (отсрочка), қисм ба қисм додани пардохт (рас-

срочка), кирдори инҳисорӣ (монополистӣ), музояда (ауксион), доварон (жюри), баровардани қоғазҳои киматнок (эмиссия), судяҳои ҳакамӣ (адвокат, муҳосираи (блокировка) иттилоот, кашфи (разведкаи) хориҷӣ, таҳрибкорӣ (диверсия), шиноснома (паспорт), коршинос (эксперт), яроқи зарравӣ (ядрои) ва ғ;

4. Аврупоизмҳои бо калимасозӣ истифодашуда: психотропӣ, дипломатӣ, пикетгузориҳо, журналистон, спиртӣ, комиссияҳо, террористӣ, радиоактивӣ, капсулаҳо, лентаҳо, роликҳо, пластикӣ, прекурсорҳо, бактериологӣ, экологӣ, биологӣ, микробиологӣ, токсинҳо, экстремистидошта, детективӣ;

5. Таҳтуллафзияҳо: алфа-афканишот, бета-афканишот, афканишоти нейтронӣ, гамма-афканишот;

6. Ибораистилоҳот: мошинҳои электронии ҳисоббарор, инфекцияи ВИЧ, шелфи континенталӣ, платформаи статсионарӣ, авиатсияи граждони, маводи радиоактивӣ, тарканди ядро ё воситаи афканди радиатсионӣ, воситаи радиоактивӣ ё объекти ядрои, маводи ядрои, маводи радиоактивӣ, яроқи биологӣ, химиявӣ, қоидаҳои санитарии эпидемиологӣ, марқаҳои боҷи аксизӣ, хизмати алтернативӣ, иттилооти компютерӣ ва ғ.

Дар як мақола баррасии вижаҳои маъноиву сохторӣ ва услубиву соҳавии ҳамаи гуруҳи мазкур имкон надорад, бинобар ин, мо танҳо хусусиятҳои маъноию соҳавии чанде аз вожаҳои гуруҳи аввалро ба риштаи таҳқиқ хоҳем кашид.

Солҳои 20-уми асри ХХ ба таркиби луғавии забони тоҷикӣ баробари бисёр вожаҳои русиву байналмилалӣ калимаҳои **конститутсия, кодекс, қонун ва модда** ворид гардида, зуд умумиистеъмол шуданд.

Азбаски маъною мафҳуми **конститутсия** ба худи русҳо низ равшану возеҳ набуд, дар қавсайн вожаи муайянқунандаи он (қонуни асосӣ) илова мегардид. Аслан **конститутсия** аз вожаи лотинии constitution, фаронсавии constitution-асосёбӣ, барқарорсозӣ, таъсис, сохтор гирифта шуда, дар сарчашмаҳо, аз ҷумла «Толковый словарь иностранных слов»-и Л.П.Красин ба 2 маъно тафсир шудааст: 1. Қонуни асосии давлат; 2. сохтор, таркиб (маъмулан нисбат ба аъзои бадани одам ва ҳайвонот) (5, с. 96).

Дар комусҳо низ чун «қонуни асосии давлат, санади махсуси меъёрию ҳуқуқии қувваи олии юридикидошта» (9, с.629) маънидод гардидааст. Он асоси низоми сиёсӣ, ҳуқуқӣ ва иқтисодию иҷтимоии давлатро муайян менамояд. Ҳамчунин ҳуҷҷати муассисаи давлатиест, ки дар он мақсаду маром, роҳу раванд ва сохтори давлату мақомоти давлатию чома муқаррар карда мешавад.

Дар «Фарҳанги истилоҳоти ҳуқуқ» вожаи мазкур ба таври зайл эзоҳ ёфтааст: Конституция (аз калимаи лотинии «constitutio» муқаррарот, сохтор).- Сарқонуни давлат дар он зоҳир мегардад, ки вай сарчашмаи асосии ҳуқуқи дорои эътибори олий аст, ки дар низоми ҳуқуқии Тоҷикистон ҷои баландтаринро ишғол менамояд. Ҳуҷҷати расмии дорои аҳамияти ҷамъиятӣ ва давлатӣ, яъне ҳуҷҷати муҳими сиёсӣ аст, ки дар он масъалаҳои асосии ҳокимияти давлатӣ, асосҳои сохтори иқтисодию иҷтимоии ҷамъият, вазъи ҳуқуқии инсон ва шаҳрванд, сохтори давлатӣ ва дигар масъалаҳои ҳаётан муҳими давлатӣ ва ҷамъиятӣ муқаррар мешавад» (9, с. 222).

Бояд қайд кард, ки муродифи тоҷикии ин вожа-калимаи «Сарқонун» соли 1990 аз тарафи профессор Ш. Рустамов пешниод гардид, ки аз лиҳози сохтор мураккаб буда, расман чун муродифи тоҷикии он соли 1994 қабул гардида, то соли 2015 дар истифода буд (12, с. 274). Соли 2015 вожаи «Сарқонун» аз таркиби ном ва матни «Конститут-

сияи Чумхурии Тоҷикистон» бароварда шуд. Қонуни асосии чумхурӣ ҳоло танҳо бо вожаи конституция ифода мегардад.

Пас аз истилоҳи **конституция** истилоҳи ҳуқуқшиносии муҳиму серистеъмол ва умумистеъмоли дигар **кодекс** мебошад.

Дар Рими қадим китоби аз ҷӯб ё папирус сохташударо чунин меномиданд. Ҳоло **Кодекс** санади қонунгузориест, ки фарогири меъёрҳои муназзами як ё якчанд соҳа мебошад. Он аз вожаи латинии *codex* гирифта шуда, санади муназзами ягонаи қонунгузориест, ки муносиботи ҷамъиятии соҳаҳои ҳамгунро муқаррар месозад (8, с. 603). Маъмулан, он маҷмӯи қонуни ягон соҳаи алоҳида ё ба ҳам наздикро дарбар мегирад.

Тибқи таърифи мураттибони «Фарҳанги истилоҳоти ҳуқуқ» **кодекс** «қонуни ягона ва мураттабгаштаи дорои сатҳи баланди муайяни мантиқӣ аст, ки тавассути он соҳаи муайяни муносибатҳои ҷамъиятӣ пурра, бевосита ва бонизом танзим карда мешавад» (9, 208). Кодекси ҷиноятии ҚТ, Кодекси муруфиаи ҷиноятии ҚТ, Кодекси маъмурии ҚТ намунаҳои кодександ. Кодекси ҷиноятӣ таснифи ҷиноят ва тадбири ҷораҳои зиддиҷиноятиро танзим менамояд. Яке аз асоситарин вазифаҳои кодекси мазкур муқаррар намудани анвои ҷиноят ва ҷазо мебошад. Яке аз намудҳои ҷиноят ва тарзи содир намудани он ретсидив номида шудааст, ки вожаи байналмилалӣ, сермаъно, серсоҳа ва серистеъмол мебошад.

**Ретсидив** (аз латинии *recidivus*- бозгарданда) дар тиб бозгашт ба рӯйдоди клиникаи беморӣ баъди заифӣ, такрор шудани беморист (8, с.1135).

Дар ҳуқуқшиносӣ як намуди ҷиноят бо номи **ретсидив** ёд мешавад. Моддаи 21-уми «Кодекси ҷиноятии ҚТ» **Ретсидиви ҷиноят** номгузори шуда, чунин шарҳ дорад: «Содир намудани ҷинояти қасдона аз тарафи шахсе, ки қаблан барои содир кардани ҷинояти қасдона доғи судӣ дорад, ретсидиви ҷиноят эътироф мешавад» (4, с. 9). Дар ин таъриф се нуктаи муҳим боиси чунин ном гирифтани ҷиноят гардидааст: аввалан, содир намудани ҷинояти қасдона таъкид гардидааст. Сониян, содир шудани ҷиноят аз тарафи шахси барои ин ҷиноят қаблан ҳабсшуда ва солисан, содир намудани ҷиноят қасдона, дидаву доништа содир намудани ҷиноят омадааст, ки ин ҳам хеле муҳим аст. **Ретсидивро** ба хавфнок ва махсусан хавфнок ҷудо кардаанд.

Шахсеро, ки ҷиноятеро такроран содир мекунад, «**ретсидивист**» меноманд. Аз сабаби хатари ҷамъиятӣ доштаниаш масъулияти бештари ҷиноятӣ дорад (8, с. 1135). Ба забони тоҷикӣ шояд ибораи **такрори ҷиноят** ба ин мафҳум наздик бошад, вале аз назари ҳуқуқшиносон он маънӣ пурра ифода намегардад, бинобар он, вожаи иқтибосии **ретсидив** қабул шудааст.

**Такрори ҷиноят** бошад, ба таври зайл таъриф дода шудааст: «Такрори ҷиноят кирдоре эътироф мегардад, ки шахс дар вақти гуногун ду ё зиёда ҷинояти дар ҳамон як модда ё қисми моддаи ҳамин Кодекс пешбинишударо содир намудааст» (4, М. 19). Яъне, аз нигоҳи маъно ҷарчанд ин ду вожа наздикмафҳуманд, аз нигоҳи назарияи ҳуқуқ фарқ доранд. Фарқ дар он аст, ки **ретсидив** умуман ҷинояти аз тарафи шахси доғдори судӣ такроршударо ифода менамояд, **ҷинояти такрор** ҷурми ҳамгунро мефаҳмонад, ки ин тасниф ва дарки лингвоюристик (1, с. 36; 12, с. 296).

Бояд қайд кард, ки дар нусхаи электронии Кодекс вожаи мазкур дар унвони моддаи 21-ум ба шакли **рецидив** омадааст, ки ин риоя накардани Қонуни ҚТ «Дар бораи забони давлатии ҚТ» мебошад. Дар дохили матн қоида риоя шудааст.

Яке аз истилоҳоти маъмули универсалӣ **классификатсия** мебошад, ки аз солҳои 90-уми асри ХХ бар ивази он вожаи **тасниф** мустаъмал аст. Аммо дар Кодекси мазкур ин маънӣ бо вожаи **бандубаст** ифода гардидааст. Аз ҷумла, дар банди 4-уми моддаи 15-ум омадааст: «Доғи судӣ ва дигар оқибатҳои ҳуқуқии ҷиноятӣ нисбати шахсе, ки дар ҳудуди давлати хориҷӣ ҷиноят содир кардааст, набояд хангоми бандубасти (классификатсияи) кирдори ин шахс ва хангоми таъини ҷазо барои ҷинояте, ки дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон содир кардааст, ба инobat гирифта шавад, агар дар санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф кардааст, тартиби дигар пешбинӣ нашуда бошад» (4, с. 7). Яқин аст, ки **бандубаст** ифодагари пурраи классификатсия буда наметавонад. Аммо аз ҷӣ бошад, ки бо вучуди ба ин кодекс тағйироту иловаи зиёд ворид гардидан **бандубаст** аз назари нозирони кодекс то ба ҳол дур мондааст.

**Бандубаст** унсури омиёнаву кўчағиест, ки дар чунин санад набояд роҳ ёбад. Ба андешаи мо, вожаи **тасниф** ҳам чанбаи истилоҳӣ дорад, ҳам ифодагари бехтари мафҳуми классификатсия буда метавонад ва аллакай урфӣ гардидааст. Бинобар он, ба моддаи мазкур таҳриру тасҳеҳ ворид намуда, вожаи **бандубастро** бо **тасниф** иваз намудан бехтар мебуд, зеро, кирдор аз назари ҳуқуқшиносӣ мафҳуми ҳаракат ё беҳаракатӣ буда, онро бандубаст кардан имкон надорад. Муаллифони кодекс **бандубастро** чун гурӯҳбандии кирдор истифода бурдаанд ва номуносибии онро эҳсос намуда, дар қавсайн гунаи русиву байналмилалӣ маъмули **классификатсияро** ҷой дода, мафҳуми даркориро тавзеҳ додаанд.

Дар ҳуқуқшиносӣ «қисми таркибии меъёри ҳуқуқиеро, ки оқибатҳои номусоидро (ҷавобгариро) барои вайрон кардани қоидаҳои муқарраргардида ё қоидаҳои манъгардида пешбинӣ менамояд, санқсия меноманд» (8, с. 413).

Аслан **санқсия** аз вожаи латинии *sanktio* гирифта шуда, маънои «қарори қатъитарин»-ро дорад. Дар «Советский энциклопедический словарь» он ба 5 маънӣ ташреҳ шудааст: 1. Тадбирҳои таъсиррасонӣ; 2. Тадбири давлатӣ, ки нисбати вайронкунандаи меъёру қоидаҳо андешаи мешавад; 3. Қисми меъёри ҳуқуқиест, ки тадбирҳои таъсиррасонии давлатро нисбат ба вайронкунандаи меъёри мазкур фаро мегирад; 4. Дар ҳуқуқшиносии байналмилалӣ чораҳои таъсиррасонӣ ба давлатест, ки ўҳдадориро меъёрҳои байналмилалӣ роиё намекунад; 5. Тасдиқи қарори мақомоти болоӣ ва иҷозати ҷорӣ намудани чунин қарор (8, с.1179).

Дар моддаҳои 5-10-уми «Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон» принципҳои баробарӣ дар назди қонун; ҷавобгарии фардӣ ва гунаҳкорӣ; адолат; инсондӯстӣ ва демократӣ муқаррар карда шудааст (4). Дар ҳамаи сарлавҳаи моддаҳои мазкур вожаи **принцип** ба назар расид.

**Принцип** вожаи латинӣ (*prīncipiūm*-асос, бунёд, ибтидо, оғоз) буда, аз он ба забони немисӣ, аз немисӣ ба фаронсавӣ ва аз он ба русӣ ворид гардида, хусусияти сермаъноӣ пайдо кардааст. Аз забони русӣ ба забони тоҷикӣ гузаштааст. Ҳоло чун истилоҳ ба маънои «қоидаҳои асосии назария, таълимот ва илмӣ» мустаъмал аст. Ҳамчунин, дар соҳаҳои гуногун ба маъноҳои «этикод, нуқтаи назар, асосан, умуман, вижагии асосӣ» низ қорбасти мегардад. Дар соҳаи ҳуқуқ ба маънои қоидаву чанбаи асосиву раҳнамо ба қор меравад.

Нахустин боби «Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон» «Вазифа ва принципҳои қонуни ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон» номгузорӣ гардидааст. Моддаи якуми

---

он муқаррар менамояд, ки «1. Қонуни ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҳамин Кодекс иборат аст. Қонунҳои наво, ки ҷавобгарии ҷиноятиро пешбинӣ менамоянд, ба Кодекси ҷиноятӣ бояд дохил карда шаванд.

2) Ҳамин Кодекс ба Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон ва принсипу меъёрҳои умумиэътирофшудаи ҳуқуқи байналмилалӣ асос меёбад (4).

Моддаи 2 вазифаҳои Кодекси ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистонро муайян мекунад, ки аз ҳифзи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд, амнияти ҷамъиятӣ ва саломатии аҳоли, муҳити зист, тартиботи ҷиноятӣ ва ахлоқ, моликият, ҳимояи соҳти конститусионӣ ва амнияти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз таҷовузи ҷиноятӣ, таъмини сулҳ ва амнияти башарият, тарбияи шаҳрвандон дар рӯҳияи риояи Конститутсия ва қонунҳои ҷумҳурӣ, инчунин пешгирии ҷиноятҳо иборат аст.

Барои татбиқи ин вазифаҳо Кодекс асоси принсипҳои ҷавобгарии ҷиноятиро муқаррар намуда, муайян мекунад, ки қадом қирдорҳои барои шахсият, ҷамъият ё давлат хавфнок ҷиноят эътироф мегарданд ва намудҳои ҷазою ҷораҳои дигари дорои хусусияти ҳуқуқии ҷиноятиро барои содир кардани онҳо муқаррар менамояд.

Моддаҳои 3-10-ум принсипҳои Қонуни ҷиноятӣ ва ҷавобгарии ҷиноятӣ, принсипи қонуният, принсипҳои баробарӣ дар назди қонун, ногузирии ҷавобгарӣ, ҷавобгарии фардӣ ва гунаҳкорӣ, адолат, инсондӯстӣ ва демократизмро муайян менамояд.

Умуман, истилоҳи **принсип** дар кодекси мазкур қариб 100 маротиба истифода шудааст, бинобар он метавонем гӯем, ки он яке аз қалидвожаҳои ин қонун аст.

Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳуқуқбунёд ва демократист ва мафҳуми демократия маҳаки асосии инъикоси рушди ин ҷода мебошад. Бинобар он, қалимаи мазкур аз Конститутсия сар карда, то қонунҳои дигар ҳама фарогири ин мафҳуманд. Дар қонуну кодекси Тоҷикистон вожаҳои аврупоии **демократия**, **демократизм**, **унсурҳои зиёди аз онҳо сохташуда ба мисли демократӣ, демократизм, демократонӣ** фаровон ба қор рафтаанд.

**Демократия** вожаи юнонӣ буда (демос-халқ, кратия-ҳуқумат, ҳукмронӣ), соҳтори сиёсии дар асоси принсипҳои ҳуқумати халқӣ, озодӣ, баробарҳуқуқии шаҳрвандон бунёдфтаро ифода мекунад. Он ҳамчунин ифодагари принсипи ташкилоти фаъолияти коллективист, ки дар он ширкати фаъол ва баробарҳуқуқи қулли аъзоияш таъмин мегардад.

**Демократизм** вожаи юнонии тавассути забони фаронсавӣ интишорёфтааст, ки ба маънои «татбиқи ғояҳои демократӣ» мустаъмал мебошад. Маънои дигар ва умумиистеъмолии он муносибату муоширати одиву омиёна, тарзи ҳаёти мардумист. Аз ин ҷост, ки пайрави ин ҷараёну принсип тарафдори демократия, узви ҳизби демократӣ, шахси демократмаобро **демократ** меноманд.

Расман шакли идораву ҳуқуматест, ки аз қадим мардуму халқро сарчашмаву соҳиби ҳуқумат дониста, ҳуқуқи ширкати онро дар ҳаллу фасли масоили давлатӣ ва озодӣ эътироф ва риоя менамояд (8, с.378).

Аз лиҳози тафсири ҳуқуқи ҷиноятӣ **демократизм** қалб намудани аҳзоби сиёсӣ, иттиҳоди ҷомеавӣ, ниҳоди худидораи шаҳрвандон ва аҳли ҷомеа тибқи дархосту ризоияти онон нисбати ҷиноятқороне, ки ислоҳпазириашонро кодекси ҷиноятӣ мазкур муқаррар сохтааст (4, моддаи 10),

Охирон, ё худ фасли 15-уми «Кодекси ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон» ба баррасии «Ҷиноятҳо ба муқобили сулҳу амнияти инсоният» бахшида шуда, шомили

11 модда мебошад. Дар онҳо чазоҳо барои ҷанги таҷовузкорона; даъвати оммавӣ барои сар қардани ҷанги таҷовузкорона; истехсол ё паҳн намудани яроқи қатли ом; генотсид; биотсид; экотсид; зархаридӣ; ҳамла ба шахсон ва муассисаҳои таҳти ҳимояи байналҳалқӣ қарордошта; барқасдона вайрон қардани меъёрҳои байналҳалқии ҳуқуқи башар, ки дар ҷараёни низои мусаллаҳона содир шудааст; барқасдона вайрон қардани меъёрҳои ҳуқуқи байналҳалқии башар, ки дар вақти муҳолифати мусаллаҳонаи байналҳалқӣ ё дохилӣ бо таҳдид ба саломатӣ содир шудааст ё боиси осеби ҷисмонӣ гардидааст; дигар қонуншиканиҳои меъёри байналҳалқии ҳуқуқи башар муқаррар карда шудааст, ки ҳамагӣ амалиёти зиддидемократӣ буда, Ҷумҳурии Тоҷикистон бар зидди он ҳамчун мамлакати ҳуқуқбунёд ва демократӣ пайваста муборизаи беамон мебарад ва онро дар кодекси мазкур таҷассум кардааст.

Дар ин фасл баробари вожаю истилоҳоти маъмулию худӣ калимаҳои **генатсид**, **биотсид** ва **экотсид** низ ба қор рафта, номи модаҳои 398-400-ро ташкил додаанд, ки аслан иқтибосӣ, камистеъмол, каммаҳсул, доираи истеъмолашон маҳдуд, истилоҳи соҳавӣ буда, дар кодекс тафсири касбӣ ёфтаанд. Масалан, **генотсид** чунин таъриф дода шудааст: «қирдорҳое, ки ба пурра ё қисман маҳв сохтани гурӯҳи миллӣ, этникӣ, наҷодӣ ё динӣ бо роҳи пурра ё қисман қир қардани онҳо, зӯрварона монеъ шудан ба таваллуди кӯдак равона гардидаанд, ё аз як гурӯҳи одамон ба дигаре додани кӯдакон, расонидани зарари вазнин ба саломатии онҳо ё фароҳам овардани чунин шароити зиндагӣ, ки ба нобудкунии ҷисмонии аъзои ин гурӯҳ нигаронида шудаанд» (моддаи 398). Аммо чун таҳлили решашиносӣ мекунем, маълум мегардад, ки он аз «genos»-и юнонӣ (авлод) ва caedere (куштан, маҳв қардан, нобуд қардан)- лотинӣ гирифта шуда, вижагии умумибашарӣ гирифтааст.

**Биотсид** унвони моддаи 399-уми «Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон» буда, «истифодаи яроқи зарравӣ, нейтронӣ, химиявӣ, биологӣ (бактериологӣ), иқлимӣ ё яроқи дигари қатли ом бо мақсади нобуд қардани мардум ва муҳити зист»- ро ифода менамояд, ки барои он «бо маҳрум сохтан аз озодӣ ба мӯҳлати аз понздаҳ то бисту панҷ сол ё ҷазои қатл ё якумра аз озодӣ маҳрум сохтан ҷазо дода мешавад». Аслан, он моддаи химиявиест барои мубориза бо организмҳои зараровар. Дар соҳаҳои тиб, ҳуҷроқворӣ, истихроҷи нафт, зироаткорӣ ва ғ. истифода мегардад. Асосашро модаҳои ташкил медиҳанд, ки метавонанд, имконоти фаъолияти объектҳои биологиро нобуд созад.

Аз нигоҳи забоншиносӣ бошад, вожаи мазкур аз калимаи юнонии «bio»-ҳаёт, зиндагӣ ва лотинии «cidae»-нобудсозӣ таркиб ёфта, аз ҷиҳати сохтор мураккаб аст. Вале, чун ба забони тоҷикӣ дар ин қолаби тайёр иқтибос шудааст, он сохта ҳисобида мешавад. Он дар забони тоҷикӣ вожаи иқтибосӣ, доираи истеъмолаш маҳдуд, каммаҳсул, истилоҳи серсоҳа мебошад. Дар кодекси мазкур чун истилоҳи байналмилалӣ ногузир дар мавридаш қорбасти гардидааст.

Умуман, чунин истилоҳот дар «Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон» хеле кам ва бо зарурати вазифавӣ истифода шуда, омили ғаноғардии таркиби луғавии забони адабии ҳозираи тоҷикӣ шудаанд.

Дар асоси гуфтаҳои боло метавон ба чунин хулоса расид, ки истилоҳҳои аврупоии «Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон» миқдоран хеле кам буда, онҳо ду гурӯҳро ташкил мекунанд: 1. Истилоҳҳои махсуси соҳаи ҳуқуқшиносӣ: *конститут-*

сия, кодекс, ретседив ва ғ 2 истилоҳоти соҳаҳои гуногуни илм, ки вобаста ба қонуне воридаи кодекси мазкур шудаанд: *биотсид, генотсид, демократизм, принцип, санксия* ва ғ.

Вожаҳои мазкур дар моддаҳои Кодекс бо мақсаду маром ва мавриди муайян, бо зарурати матнӣ мавзӯӣ вобаста ба замони таълиф мавриди қорбаст қарор гардидаанд.

#### **Пайнавишт:**

1. Голев Н. Д. Юридизация естественного языка как лингвистическая проблема / Н. Д. Голев // *Юрислингвистика-2*. - Барнаул, 2000. - С. 8-39.
2. Забони адабии ҳозираи тоҷик. Қисми 1. Лексикология, фонетика ва морфология. - Душанбе: Маориф, 1995. - 324 с.
3. Кобозева И. М. Лингвистическая семантика / И. М. Кобозева. - М.: ЛЕНАНД, 2016. - 352 с.
4. Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе: Қонуният, 2008. - 410 с.
5. Красын Л. П. Толковый словарь иностранных слов / Л. П. Красин. - М.: Эксмо, 2008. - 864 с.
6. Луғати тафсирии калимаҳои русӣ - интернационалӣ (Бо савбӯ эҳтимоми Шарипов В.). - Душанбе: ЭСТ, 1984. - 376 с.
7. Пиголкин А. С. Толкования нормативных актов в СССР / А. С. Пиголкин. - М., 1960. - 217 с.
8. Советский энциклопедический словарь. - М., 1979. - 1600 с.
9. Фарҳанги истилоҳоти ҳуқуқ (нашири дуюм). - Душанбе: Эр-граф, 2009. - 624 с.
10. Шаропов Н. А. Пути развития лексики современного таджикского литературного языка / Н. А. Шаропов. - Душанбе, 1988. - 136 с.
11. Шокиров Ф. А. Мурағатсозии қонунгузори Тоҷикистон / Ф. А. Шокиров. - Душанбе: Эр-граф, 2017. - 172 с.
12. Шокиров Т. С. Юридические термины и их лингвистические особенности / Т. С. Шокиров. - Худжанд: Аврангзеб, 2017. - 357 с.

#### **Reference Literature:**

1. Golev N. D. Juridization of Natural Language as a Linguistic Problem // N. D. Golev // *Jurislinguistic-2*. - Barnaul 2000. - pp. 8 - 39.
2. *Modern Literary Tajik Language. Part 1. Lexicology, Phonetics and Morphology*. - Dushanbe: Enlightenment, 1995. - 324 pp.
3. Kobozeva I. M. *Linguistic Semantics* // I. M. Kobozeva. - M.: LENAND, 2016. - 352 pp.
4. *Penal Code of Tajikistan Republic*. - Dushanbe: Legitimacy, 2008. - 410 pp.
5. Krasin L. P. *Interpretation Dictionary of Foreign Words*. // L.P. Krasin. - M.: Eksmo, 2008. - 864 pp.
6. *Interpretation Dictionary of Russian International Words (under the editorship of Sharipov V.)* - Dushanbe: EST, 1984. - 376 pp.
7. Pigolkin A. S. *Interpretation of Normative Acts in the USSR* // A.S. Pigolkin. - M., 1960. - 217 pp.
8. *Soviet Encyclopedic Dictionary*. - M., 1979 - 1600 pp.
9. *The Dictionary of Juridical terms (the 2-nd edition)*. - Dushanbe: Er - Graph, 2009. - 624 pp.
10. Sharopov N. A. *The Ways of Development of Modern Tajik Literary Basic Stock of Words* // N. A. Sharopov. - Dushanbe, 1988. - 136 pp.
11. Shokirov G. A. *Systematization of Tajik Legislation* // G. A. Shokirov. - Er-Graph, 2017. - 172 pp.
12. Shokirov T. S. *Juridical Terms and their Linguistic Peculiarities* // T. S. Shokirov. - Khujand: Avrangzeb, 2017. - 357 pp.